

Kulturkamp eller politisk realisme
Danmarks Mellemøstpolitik i transatlantisk
perspektiv

af Lars Erslev Andersen, Seniorforsker

Brief

Kulturkamp eller politisk realisme

Danmarks Mellemøstpolitik i transatlantisk perspektiv

af Lars Erslev Andersen, Seniorforsker

Denne publikation er en del af et forskningssamarbejde omkring Mellemøsten mellem Dansk Institut for Internationale Studier og Institut for Strategi på Forsvarsakademiet

Lars Erslev Andersen kan kontaktes på lea@diis.dk

Forsvarsakademiet er dansk forsvars internationale videncenter, og vi forsker i et bredt felt af militære emner. Vores forskningsmæssige prioriteringer, deriblandt overordnede emner og ressourcefordeling, fastsættes af chefen for Forsvarsakademiet. Chefen støttes i det arbejde af et forskningsråd.

Forsvarsakademiets forskning skal oplyse og udfordre brugerne, hvad enten de er i forsvaret eller i det omkringliggende samfund. Det kan kun opnås, hvis den enkelte medarbejder har frihed til at tilrettelægge sine forskningsprojekter og til at drage sine egne konklusioner. Det er et princip, som hyldes ved Forsvarsakademiet.

God fornøjelse ved læsning af Forsvarsakademiets publikationer!

København januar 2009

Forsvarsakademiet

Institut for Strategi

Svanemøllens Kaserne

Postboks 2521

2100 København Ø

Tlf.: 3915 1210

Fax: 3915 1504

Godkendt af: Institutchef Ole Kværnø

Grafisk Design: Bysted

ISBN: 9788791421631

Udkommer kun i elektronisk form

Indhold

Abstract	4
Forbemærkning	4
Danmark, Israel og USA	5
Nye muligheder – ændret sikkerhedssituation	8
Ansvar og civilisationskonflikt	9
Universalisme er farlig	12
Danmark mellem kulturkamp og politisk realisme	14

Abstract

I 2001 tiltrådte en ny dansk regering under Anders Fogh Rasmussens ledelse, og i 2002 blev en ny amerikansk global sikkerhedsstrategi formuleret bl.a. som reaktion på terrorangrebene den 11. september 2001. Fogh Rasmussen-regeringen indrettede sin udenrigs- og sikkerhedspolitik med udgangspunkt i et tæt forhold til USA. Betingelsen fra amerikansk side var utvetydig dansk opbakning til Israel. Briefet analyserer baggrunden og begrundelserne for den offensive danske udenrigspolitik med særligt henblik på dansk Mellemøstpolitik og det tætte forhold til USA. Et vigtigt motiv for den offensive politik er at forhindre en stor civilisationskonflikt, og det såkaldte Arabiske Initiativ fremstilles som en strategi til at indfri dette motiv. Grundlaget for Det Arabiske Initiativ diskuteres med udgangspunkt i Samuel P. Huntingtons bog *Civilisationernes Sammenstød*. I forlængelse heraf stilles spørgsmål om, hvorvidt en dansk udenrigspolitik baseret på bredt internationalt samarbejde og politisk realisme bedre tjener Danmarks sikkerhedspolitiske interesser end én, der prioriterer udbredelse af vestlige værdier til alle regioner i verden.

Forbemærkning

Den 2. juni 2008 stillede lederen af Det Radikale Venstre, Margrethe Vestager, spørgsmål til, hvorvidt den aktivistiske danske udenrigspolitik bedst tjener danske interesser. Få timer inden var den danske ambassade i Islamabad blevet ramt af en terrorbombe, og otte var blevet dræbt. I stedet for at få svar haglede kritikken ned over hende både fra Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti og fra de to regeringspartier. Holdningen var, at tidspunktet for en debat om dansk udenrigspolitik var upassende så kort tid efter, terrorismen havde ramt danske interesser. Vestager blev beskyldt for "at gå terroristernes ærinde" samt at så splid blandt partierne om udenrigspolitikken. I en situation, hvor Danmark var ramt af terrorisme, var der blandt politikerne bred enighed om, at der måtte herske "borgfred" i Folketinget.¹ Af moralske og etiske grunde blev diskussionen således stoppet, inden den kom i gang, og det ærgerlige er, at den egentlig ikke efterfølgende blev taget op. Også grundlaget for den aktivistiske udenrigspolitik er moralsk og etisk med begreber som ansvarlighed, værdier og frihed som helt centrale i motivation af politikken. Visionen er at forsvare friheden, og en kritik af politikken, selvom den forsøger at formulere sig på et sagligt grundlag, risikerer derfor med etiske og moralske begrundelser at blive afvist som et uansvarligt forsøg på at politisere. Dette gælder også, når emnet er dansk Mellemøstpolitik. Alle, der har arbejdet med Mellemøstpolitik, har fået den erfaring, at deres indspil i debatten bliver set som partsindlæg. Mange vil formentlig også læse nærværende brief som et politiserende partsindlæg. Det er uundgåeligt. Akkurat fordi udenrigspolitik i dagens Danmark mere drejer sig om moral og værdier end om international ret og magtbalance mellem stater og regioner. På trods af dette er hensigten

(1) Christine Cordsen: "Hård kritik af Margrethe Vestager", *Politiken* 3. juni 2008

og håbet med dette brief, at det kan bidrage til en nødvendig, men påfaldende sjælden, diskussion af grundlaget for og præmisserne bag den værdibaserede, aktivistiske udenrigspolitik. Som regel diskuteres Mellemøstpolitikken med udgangspunkt i en af de konkrete sager: Afghanistan-strategien, Irak-krigen, Danmarks position i Palæstina-konflikten, Muhammed-tegningsag etc. Ambitionen er at træde et skridt tilbage og mere diskutere grundlaget end de enkelte sager.

Danmark, Israel og USA

Den danske udenrigsminister Per Stig Møller er meget klar og direkte i sin udmelding om, at betingelsen for et tæt dansk-amerikansk forhold er utvetydig opbakning til Israel. I bogen *Udenrigsminister. Seks politiske portrætter fra 2007* siger Per Stig Møller, at han opfattede det som sin vigtigste første opgave, da han tiltrådte som minister i 2001, at genoprette Danmarks forhold til USA, som havde lidt skade på grund af en tale hans forgænger Mogens Lykketoft havde holdt tre uger før terrorangrebene mod World Trade Center og Pentagon den 11. september 2001.² Lykketoft havde tidligere udtalt skarp kritik af Israel samt ikke mindst den daværende israelske premierminister Ariel Sharon. For den konservative Per Stig Møller var Lykketofts kritik af Israel samt af USA i bemeldte tale ikke blot malplaceret men direkte skadelig for Danmark. Muligheden for at rette op på forholdet til USA kom kort tid efter, at Møller var tiltrådt. I FN's generalforsamling skulle der være en afstemning - "en af de sædvanlige antiisraelske", som ministeren udtrykker det i interviewbogen.³ Her gav han ordre til, at Danmark stemte sammen med Holland, Norge (der også havde fået en borgerlig regering) og Storbritannien og dermed flyttede "sine appelsiner" væk fra "den arabiske kurv". Sagt på en anden måde: Danmark støttede USA og Israel.

(2) Jakob Kvist og Jon Bloch Skipper: *Udenrigsminister. Seks politiske portrætter* (København: People's Press 2007), s. 374-75. Mogens Lykketofts tale blev holdt i Det Udenrigspolitiske Selskab den 23. august 2001. Den rummer ingen kritik af Israel, der end ikke nævnes med et ord i talen. Talen, der bærer titlen "Europa i Verden", drejer sig om EU's globale rolle, om forhold mellem EU staterne samt om dansk europapolitik. Knap to sider af talen handler om USA, nærmere bestemt forholdet mellem EU og USA. Til indledning i dette afsnit står der i talen: "Det er åbenbart, at der eksisterer et stærkt men modsætningsfyldt partnerskab. USA's lederskab i NATO har i årtier været den fundamentale sikkerhedsgaranti for Europa. Vi ønsker at fastholde det amerikanske engagement i Europa gennem partnerskab i et NATO, der udstrækkes til de øvrige nye demokratier i Europa. Vi ønsker et nært samarbejde mellem EU og USA om krisestyring og konfliktforebyggelse" (s. 12). Lykketoft fortsætter med at gøre opmærksom på, at der er forhold, hvor EU og USA har modsætningsfyldte synspunkter. Det drejer sig om USA's prioritering af ikke at ville regulere markeds kræfter og om holdning til dødsstraf. Derudover peges på klimaaftaler, hvor EU ville have "et internationalt forpligtende aftalesystem" (Kyoto-protokollen), hvilket den nytiltrådte Bush-regering var imod. Endelig nævnes EU's ønsker om forbud mod landminer, om oprettelse af en international straffedomstol og ratificering af konventionen mod biologiske våben, som USA kritiseres for ikke at have gjort. Se Mogens Lykketoft: "Europa i Verden". København: Udenrigsministeriet (september) 2001. Lykketofts kritik af Israels rolle i fredsprocessen, navnlig Israels fortsatte udvidelse af bosættelser i de palæstinensiske områder, var markante, men blev ikke fremsatte i talen, men ved andre lejligheder. Da Ariel Sharon blev valgt til premierministerposten i Israel i februar 2001 udtalte Lykketoft: "Vi kan ikke klappe af den mands generalieblad", hvilket fremkaldte store protester fra Israel, jf. "Opbakning til Lykketoft", BT, 29. marts 2001

(3) Udenrigsminister, op.cit. s. 375

Belønningen kom prompte: Kort tid efter roste Sharon den danske politik og et halvt år senere, da Danmark var formand for EU, bedyrede Sharon, at den danske politik havde udvirket, at Israel havde genvundet tilliden til EU.⁴ Imidlertid melder historien ikke noget om, hvilke konkrete konsekvenser denne fornyede israelske tillid til EU måtte have, men som bomberne over Gaza i december 2008 og januar 2009 bærer vidnesbyrd om, syntes det ikke at have bragt Palæstina-konflikten nærmere en løsning. Per Stig Møllers brud med "den antiisraelske linie", som han betegner Lykketofts politik, førte også til en anden og ganske overraskende konsekvens: Han blev inviteret til at sidde i den daværende Nationale Sikkerhedsrådgiver Condoleezza Rices sofa i stedet for på en stol, da han i juli 2002 mødtes med hende på hendes kontor i Washington: "Da jeg kom ind på hendes kontor, blev jeg bænket ved siden af hende i en sofa. Bagefter fik jeg at vide, at Lykketoft under et tilsvarende møde ikke havde fået plads i sofaen. Det er sådan de små symboler: "Kom og sæt dig. Vi er jo venner:" Så det spiller en stor rolle, hvem der er udenrigsminister. Aktørerne spiller en stor rolle i politik", fortæller Møller i interviewbogen.⁵ Udenrigsministeren kan måske nok have ret i, at "aktørerne spiller en stor rolle i politik", men det står fast, at det er indholdet i politikken, som er det afgørende. Havde Lykketoft givet sin udelte opbakning til Sharon, havde han sikkert også fået plads i sofaen ved siden af Rice.⁶

Spørgsmålet er imidlertid hvad det konkret har haft af betydning, at Danmark prioriterede en tæt relation til USA over alt andet. Det kan være svært at måle, hvad Danmark konkret vinder ved et tæt forhold til USA. Spørger man i det danske Udenrigsministerium er svaret, at Danmark i Washington opbygger en slags amerikansk goodwill kredit, der bl.a. indebærer, at det danske diplomati får informationer fra den amerikanske administration hurtigere end andre. Dette forhold fremhæves også af Anders Fogh Rasmussen i et interview i Mandagmorgen samt af den danske ambassadør i Washington Friis Arne Petersen i Jyllands-

(4) Ibid. s. 375

(5) Ibid. s. 375-76

(6) Møller kalder forholdet til Israel "politikken på to ben", men som det fremgår af ministerens egne udtalelser indebærer den en klar dansk opbakning til Israel. Dette har imidlertid været normalen i dansk udenrigspolitik selvom såvel Anker Jørgensen som Poul Nyrup Rasmussen tidligere har udtalt sig kritisk om Israel. Det bemærkelsesværdige i Per Stig Møllers udtalelser og dermed den politik Anders Fogh Rasmussen regeringen har i forholdet til USA og Israel er, at et godt forhold til Israel ses som adgangen til et godt forhold til USA. Dette sætter en klar præmis for dansk Mellemøstpolitik, der således mere er dirigeret af et hensyn til USA end af situationen i Mellemøsten. Dette er dog heller ikke nyt: Ved et møde med den daværende amerikanske udenrigsminister Henry Kissinger i 1975 blev den daværende danske udenrigsminister, socialdemokraten K.B. Andersen, belært om, at der godt kan fremsættes venlige opfordringer til Israel i forholdet til palæstinenserne, men tages der mere seriøse initiativer i FN regi, vil det af USA blive mødt med "drastiske skridt", se [Meeting with Danish Foreign Minister Andersen] Confidential, Memorandum of Conversation, August 1, 1975. National Archives. Record Group 59. Records of the Department of State. Office of the Counselor, 1955-77. Box 3. HS Chron-Official July-September 1975. Det nye er derfor ikke, at et godt forhold til USA er bestemt af en entydig opbakning til Israel. Det nye er, at Anders Fogh Rasmussen regeringen tillægger denne præmis afgørende betydning i udformningen af udenrigspolitikken. Konsekvensen er, at Danmark i forholdet mellem EU og USA i sikkerhedspolitikken lægger sig tættere op af USA end EU, hvilket klart har betydning for den Mellemøstpolitik, Danmark kan og vil føre.

Posten, som tillige bemærker, at Danmarks større spillerum også må tilskrives det forhold, at en række andre europæiske lande nedprioriterede forholdet til den amerikanske regering under præsident George W. Bush - formentlig på grund af sikkerhedspolitikken.⁷ Dansk industri og erhvervsliv opnår også en særlig begünstiget position, når Pentagon skal tegne kontrakter i våbenproduktion. I amerikanske reguleringer af international handel, ikke mindst den maritime containertransport som særligt kom i fokus efter 11. september 2001, bliver Danmark ligeledes konsulteret - hvilket måske også kan have at gøre med, at et dansk rederi er den største aktør på markedet. På den mere politiske front opregner Per Stig Møller en række eksempler, hvor Danmark på grund af det nære forhold til USA samt medlemskabet af FN's Sikkerhedsråd har spillet centrale roller i internationale konflikter.⁸

Det var ligeledes det tætte forhold til USA, der gjorde det muligt for den danske regering og Per Stig Møller at blive indskrevet i det moderne Mellemøstens historiske annaler med endnu en fredsplan for den israelsk-palæstinensiske konflikt. Bush havde allerede annonceret planen i juni,⁹ måneden inden mødet mellem Condoleezza Rice og Møller, men den danske udenrigsminister blev i sofaen hos Rice enig med hende om, at Danmark skulle arbejde sammen med USA om dens iværksættelse, ligesom han nævner, at faderskabet til planen er dansk. I hovedtræk går planen ud på, at den såkaldte kvartet bestående af USA, EU, Rusland og FN skulle arbejde for en aftale mellem Israel og palæstinenserne om et forløb, der skulle indledes med, at Israel satte en stopper for udvidelse af bosættelser, mens palæstinenserne stoppede for terrorisme og indledte en reformproces, som skulle føre til frie, demokratiske valg. Der skulle igangsættes en genopbygning og økonomisk udvikling, som skulle gøre det realistisk at etablere en bæredygtig palæstinensisk stat og endelig skulle de afgørende spørgsmål om grænser, Jerusalem, flygtninge osv. forhandles på plads samtidig med, at der blev indgået fredsaftaler mellem Israel og de arabiske stater. Det afgørende nye ved planen var, at etableringen af en palæstinensisk stat åbent blev formuleret som målet for processen, og at denne skulle være afsluttet i 2005.¹⁰ Igangsættelse af

(7) Til Mandagmorgen siger Fogh Rasmussen: "Aktuelt vil jeg sige, at Danmark har en enestående stærk placering i international og europæisk politik. Internationalt har vi direkte adgang til den øverste politiske ledelse i USA, verdens eneste supermagt og den eneste nation, som har global rækkevidde", se "Fogh: Danmark må gøre op med småstatsmentaliteten", Mandagmorgen, 11. september 2006. "Mere end kranskegøfigur". Interview med den danske ambassadør i Washington Friis Arne Petersen, Jyllands-Posten 18. juni 2006 af Line Rønn (findes tillige på ambassadens hjemmeside)

(8) Ved siden af rollen i lanceringen af "Køreplanen for fred", nævner han amerikansk-dansk invitation til Afrika-konference med Darfur-krisen som tema, kontakt fra den kinesiske udenrigsminister forud for en afstemning i FN's Sikkerhedsråd, Danmarks bestræbelser på at indføre en højere grad af retssikkerhed i forbindelse med FN's terrorliste etc.

(9) Præsident George W. Bush' tale findes på Det Hvide Hus' hjemmeside: President Bush Calls for New Palestinian Leadership, 24. juni 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020624-3.html>

(10) Hele "Køreplanen for fred" findes på det amerikanske udenrigsministeriums hjemmeside: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/20062.htm>

en demokratisk proces i de palæstinensiske områder var sådan set en succes, idet der faktisk blev afholdt valg. Desværre var resultatet af valget uspiseligt for Israel, EU, USA og i kredsen omkring den tidligere palæstinensiske leder Yassir Arafats arvtagere i Fatah.

Nye muligheder – ændret sikkerhedssituation

Den ændrede globale sikkerhedspolitiske situation efter Den kolde krig gav Danmark nye muligheder for at manøvrere mere frit både i international politik i almindelighed og i forholdet til USA i særdeleshed. Opløsningen af Sovjetunionen og afviklingen af Warszawa-pagten betød samtidig, at fremmede staters trusler mod dansk suverænitet forsvandt. Men selv om Danmark med fjernelsen af de militære trusler i øst ikke længere var den lille klemte småstat, var landet dog stadig en småstat. En småstat, som havde fået friere tøjler på grund af udviklingen i øst, men som lynhurtigt i sikkerhedspolitikken stækkede sig selv ved at vedtage et forsvarsforbehold i EU, hvilket betød, at Danmark ved overgangen til Den Europæiske Union i 1993 ingen indflydelse havde på den nye unions forsvars- og sikkerhedspolitik. Ville Danmark udnytte muligheden for en aktiv international profil og indflydelse i den globale sikkerhedspolitik, var og er den eneste reelle mulighed derfor et tæt parløb med Washington.

Den danske stats sikkerhed er væsentligt forandret på grund af Danmarks offensive sikkerhedspolitik, det tætte parløb med USA, der siden forsvarsforliget i 2004 tillige indebærer, at dansk forsvar sammen med amerikansk militær skal kæmpe i forreste linje (som tilfældet er i Afghanistan) samt en profil i civilisationskonflikten, der prioriterer global udbredelse af de vestlige frihedsværdier, fordi de betragtes som universelle.¹¹ Denne offensive politik og krigsindsats har betydet, at dansk forsvar er stresset til bristepunktet. Målet om udsendelse af 2000 soldater i internationale operationer er langt fra nået: I 2008 var der ca. 1300 udsendte og ikke meget tyder på, at dansk forsvar i mange år frem kan holde til blot at fastholde dette niveau, hvorfor målet om, at 2000 kan deployeres inden for en overskuelig tidshorisont, forekommer ganske utopisk.¹² Dertil kommer de tragiske tab af danske soldater i krig samt forøgede trusler om terrorisme mod danskere og danske interesser. Af de løbende analyser fra Center for Terroranalyse samt af efterretningsvurderingerne fra Forsvarets Efterretningstjeneste (FE), fremgår det, at truslerne mod Danmark er vokset betydeligt, ligesom et terrorangreb mod den danske ambassade i Islamabad i Pakistan

(11) Jf. Anders Fogh Rasmussens udtalelser om den globale værdikamp i Mandagmorgen, op.cit.

(12) Forsvarsminister Søren Gade udtalte således til Ritzau 1. oktober 2008 "Dansk forsvar kan ikke opfylde regeringens målsætning om at udsende 2000 soldater under de nuværende bevillinger".

i juni 2008 konkret manifesterede, at de er uhyggeligt reelle.¹³ Der er derfor en pris, der betales for, at Danmark siden 2001 har prioriteret sin sikkerhedspolitik i et tæt parløb med USA på et filosofisk grundlag, der lægger sig nært op ad den sikkerhedsstrategi, Bush regeringen formulerede og iværksatte som reaktion på terrorangrebene den 11. september 2001.¹⁴

Selvom statsministeren afviser, at der er en sammenhæng mellem den ændrede danske sikkerhedssituation og den offensive udenrigspolitik, lyder vurderingen modsat i de publikationer, de danske efterretningstjenester udsender. Og selvom Per Stig Møller i interviewbogen på spørgsmålet: "Hvad betød Muhammed-krisen for tilliden til Danmark og for vores udenrigspolitiske muligheder?", lakonisk svarer: "Det betød intet", udfolder hans eget Udenrigsministerium store bestræbelser på at gennemføre public diplomacy, der netop skal forbedre det billede af Danmark, der har udviklet sig siden årtusindeskiftet.¹⁵

Der er grund til at tro, at den danske regering er bevidst om disse forhold - selv om den givetvis tolker dem helt anderledes, end tilfældet er her. I hvert fald bliver den smerteligt bevidst om, at der er en pris at betale, når terrorismen har ramt ambassaden i Islamabad, og når meldingerne om tab sendes fra Afghanistan. Der er i nærværende sammenhæng absolut heller ingen grund til at betvivle, at dansk forsvar under vanskelige vilkår gør en solid og velorganiseret indsats i Afghanistan, som der kun er grund til at vise respekt, således som statsministeren og Dronning Margrethe opfordrede os til i deres nytårstaler ved årsskiftet 2008-2009. Men dette bør ikke afholde os fra at træde et skridt tilbage og overordnet diskutere hvorvidt den offensive sikkerhedspolitik, Danmark har stået for siden 2001, faktisk tjener Danmarks interesser.

Ansvar og civilisationskonflikt

Helt overordnet følger argumentationen for den offensive sikkerhedspolitik to forskellige spor, der dog begge er forankrede i et moralsk syn på international politik. Det ene spor handler om ansvar og blev senest fremført af statsministeren i hans nytårstale 2009. Her sagde Anders Fogh Rasmussen:

(13) Forsvarets Efterretningstjeneste. 2008. Efterretningsmæssig risikovurdering 2008. København: Forsvarets Efterretningstjeneste. Center for Terroranalyses trusselsvurderinger kan ses på: <http://www.pet.dk/CTA.aspx>. Redegørelse for efterforskningen af terrorangrebet på den danske ambassade i Pakistan i juni 2008 kan ses på: <http://www.pet.dk/resultat.aspx?search=Islamabad>

(14) The National Security Strategy, September 2002: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/index.html>

(15) Om Anders Fogh Rasmussens afvisning af sammenhæng mellem offensiv sikkerhedspolitik og øget terrortrussel se f.eks. Ole Damkjær: "Fogh er uenig med PET", Berlingske Tidende 28. september 2006. Citatet af Per Stig Møller er fra Udenrigsminister, op.cit. s. 426. Om Public Diplomacy se Udenrigsministeriets hjemmeside www.um.dk og f.eks. omtale på partiet Venstres hjemmeside: "Til kamp mod falske myter": http://www.venstre.org/index.php?id=4761&tx_ttnews%5Bpointer%5D=5&tx_ttnews%5Btt_news%5D=2318&tx_ttnews%5BbackPid%5D=4614&cHash=31b5d6db3e

“Vi lever i en ny verden. En verden, hvor terrorister kan slå til hvor som helst - også i Danmark. En verden, hvor forsvaret af vores sikkerhed starter fjernt fra dansk jord. Afghanistan må ikke igen blive et fristed for terrorister. Derfor er vi i Afghanistan. Det handler om sikkerhed. Og det handler om, at vi danskere tager medansvar i verden. Vi ønsker frihed, fred og sikkerhed. Så må vi også selv yde et bidrag”.¹⁶

At værne om og tage ansvar for vores frihed er det, der både for regeringen i almindelighed og for Anders Fogh Rasmussen i særdeleshed begrundes såvel den offensive sikkerhedspolitik som det tætte parløb med USA i denne politik. Ved flere lejligheder har både statsministeren og Per Stig Møller peget på, at vi må vise taknemmelighed over for USA, der historisk, aktuelt og i fremtiden har været, er og vil være garanten for vores frihed.

Ingen kan være uenig med statsministeren i, at målet i Afghanistan er at forhindre, at landet igen bliver et fristed for terrorister. Men det indebærer ikke nødvendigvis en moralsk forpligtelse til at være enig med den strategi USA har valgt for at opnå dette mål. Der er mange kritiske røster i USA, der har stillet spørgsmål ved den amerikanske strategi i krigen mod terror - en af dem har lige vundet et præsidentvalg (Barack Obama). Det er derfor hverken udtryk for anti-amerikanisme, forsøg på at betvivle vigtigheden af det transatlantiske forhold, herunder Danmarks forhold til USA, eller fralæggelse af ansvar for egen sikkerhed at stille spørgsmål ved om den danske stats interesser er bedst tjent ved enten helt at overtage den til enhver tid siddende amerikanske administrations nationale sikkerhedsstrategi eller at vurdere den i forhold til Danmarks faktiske ressourcer, historisk udviklede kompetencer og styrkemæssige position i international politik.

Ved at stå skulder ved skulder med den amerikanske regering i krigen mod terror og moralsk bakke op om USA's strategi, bliver Danmark af mange gjort moralsk medansvarlig såvel for dens succeser som dens fiaskoer. Uanset hvor meget, den danske stat bestræber sig på at overholde krigens love, bliver Danmark i store dele af verden, ikke mindst i Mellemøsten, set som moralsk medansvarlig for den amerikanske regerings politik. Også når denne politik karakteriseres som "moralisk korrupt", hvilket var den betegnelse, Venstres udenrigspolitiske ordfører Søren Pind i Berlingske Tidende hæftede på Bush-æraen.¹⁷

(16) Citeret fra Statsministerens Nytårstale 2009. Findes på Statsministeriets hjemmeside: <http://www.stm.dk/Index/dokumenter.asp?o=2&n=0&d=3127&s=1>

(17) Se Ole Damkjær og Karl Erik Stougaards artikel i Berlingske Tidende, 17. januar 2009: "Per Stig forudser tortur-opgør med Bush". Artiklen tager udgangspunkt i en rapport fra det amerikanske Senat, der i modsætning til Per Stig Møllers udtalelser i interviewbogen konkluderer, at torturen i Abu Ghraib fængslet og på Guantanamo ikke skyldtes "nogle få rådne æbler", men at Bush og andre topfolk er medansvarlige, jf. Senate Armed Services Committee Inquiry into the Treatment of Detainees in U.S. Custody, Executive Summary and Conclusions, offentliggjort 11. December 2008

Det andet spor i argumentationen for en offensiv dansk sikkerhedspolitik frem-sættes navnlig og ofte af Per Stig Møller, men også af Anders Fogh Rasmussen, når han taler om den globale værdikamp.¹⁸ Ifølge Møller er det civilisationskonflikten, dvs. truslen fra terrorismen og, som ministeren benævner det, den fanatiske islamisme, som er den største trussel mod den frie verden og dermed mod de danske interesser, som det er udenrigspolitikens opgave at varetage.¹⁹

Det er formentlig Samuel P. Huntingtons bog *Civilisationernes Sammenstød* Per Stig Møller baserer sin tese om civilisationskonflikten på.²⁰ I ministerens perspektiv handler de fanatiske islamisters projekt ikke blot om at genoprette Kalifatet, en islamisk stat i det fordums Osmanniske Riges territorium fra Tyrkiet i øst til Spanien i vest eller om hele den såkaldte islamiske verden, men om meget mere: "Nu taler jeg om ekstremisterne, dem der laver ulykkerne. Målet er Kalifatet. Det er at fortrænge den vestlige kultur, den vestlige indflydelse fra den muslimske verden, og når Kalifatet så er dannet, så gælder det konfrontationen mellem kulturerne og religionerne".²¹ Ifølge ministeren kan en militær konfrontation mellem ekstremisterne og den vestlige verden ikke vindes, fordi vi har demografien imod os: Befolkningstilvæksten i den verden, hvor ekstremisterne kommer fra, er eksplosiv:

"Og derfor ville vi tabe en militær konflikt. Måske ikke det første slag eller det andet slag, men den ville jo vare i hundrede år. For det ville være en konflikt med terror, for terror er jo ikke med fronter, terror er uden fronter. Det kan være her i havnen den ene dag, det kan være Rotterdams havn den anden dag. Det kan være lufthavnen i Zürich den tredje dag. Så den kan vi overhovedet ikke vinde. Vores infrastruktur er nu blevet så sofistikeret, at den, og dermed vi, kan slås ud på et sekund".²²

For at dæmme op for dette næsten apokalyptiske scenario har den danske regering ifølge ministeren iværksat det såkaldte "Arabiske Initiativ". Nøglebegrebet i dette initiativ, *Soft Power*, er hentet hos en anden amerikansk professor i International Politik, Joseph S. Nye.²³ I stedet for konfrontation skal den vestlige verden lave alliancer med ligesindede kræfter i Mellemøsten med henblik på at få gennemført reformer i den arabiske verden, der både skal få landene til økonomisk at fungere bedre og udvikle politiske styreformere efter model af de vestlige demokratier. Det er Per Stig Møllers overbevisning, at har den civile araber valget

(18) Jf. interviewet i *Mandagmorgen*, op.cit.

(19) Jf. Udenrigsminister, op.cit. s. 400ff

(20) Samuel P. Huntington: *Civilisationernes sammenstød*. Mod en ny verdensorden (København: People's Press 2006)

(21) Udenrigsminister, op.cit. s. 400

(22) Ibid. s. 401

(23) Joseph S. Nye Jr.: *Soft Power: the means to success in World Politics* (New York: PublicAffairs 2004)

mellem terrorisme eller velfærd vil han vælge det sidste. Det er en ædel antagelse, ligesom det mellemfolkelige aspekt er sympatisk, men idealismen kommer til at tilsøre, at de mellemøstlige "værdikonflikter" ofte og som regel drejer sig om økonomi, ressourcer og politisk magt: Da Hamas i december 2008 opsagde våbenhvilen og igen begyndte at terrorisere Israel med raketter, var det ikke kun fordi, Hamas er en "fanatisk og ekstremistisk" organisation, men også fordi befolkningsflertallet i Gaza er dybt frustrerede over, at våbenhvilen ikke har givet dem fremskridt, hverken i form af forbedrede levevilkår eller reelle forhandlinger, der kunne åbne op for konstruktive løsninger af krisen. I det perspektiv fortolkes den vestlige Soft Power af palæstinenserne som carte blanche til Israel om at lukke grænsen til Gaza efter behag og behov samtidig med, at krisen glemmes i det internationale samfund.²⁴ Med andre ord, det er ædelt og sympatisk at finansiere menneskerettighedsprojekter, fodboldskoler og uddannelse af kvinder i Gaza, men hvis de ikke følges op af en radikal ændring af levevilkårene for civilbefolkningen - og det kan ske dersom parterne, herunder også Israel, presses til at aftale løsninger og forpligte sig på dem - er der stor risiko for, at befolkningen vælger fanatismen frem for de humanistiske vestlige værdier. Dertil kommer det dilemma, der består i, at det er de autoritære arabiske regimer selv, der ifølge konceptet i det "Arabiske Initiativ" skal samarbejde med Danmark om at understøtte initiativer, der til syvende og sidst har som perspektiv at undergrave disse autoritære regimers politiske magt, hvilket selvsagt gør deres samarbejdsvillighed noget tvetydig.²⁵ Problemet er, at Soft Power, forstået som målrettet eksport af vestlige værdier, der ses som universelle, rummer risiko for at åbne for civilisationskonflikter frem for at forhindre dem.

Universalisme er farlig

Det var præcist dette dilemma Huntington advarede så kraftigt imod i sin bog, der første gang udkom i USA i 1996. I bogen skriver han, og tillad et lidt længere citat:

"I den nye verden, hvor etniske konflikter og sammenstød mellem civilisationer er fremherskende, har troen i Vesten på den vestlige kulturs universelle gyldighed tre problemer: Den er forkert, den er umoralsk, og den er farlig. At den er forkert, har været denne bogs centrale tese, der glimrende opsummeres af Michael Howard: "Den fælles vestlige formodning om, at kulturel mangfoldighed er en historisk kuriositet, som hastigt er ved at forsvinde til fordel for en fælles, vestligt orienteret, engelsktalende verdenskultur, der former vores grundlæggende antagelser, er simpelthen ikke korrekt". Den læser, der på nuværende tidspunkt ikke er overbevist om det fornuftige i sir Michaels kommentar, lever i en verden fjernt

(24) Dette synspunkt kom bl.a. til udtryk hos Mustafa Barghouti, palæstinensisk oppositionspolitiker og vel at mærke Hamas-modstander, i et interview i Deadline, DR2, søndag 4. januar 2009

(25) Om Det Arabiske Initiativ se Udenrigsministeriets hjemmeside: <http://www.um.dk/da/menu/Udviklingspolitik/LandeOgRegioner/Mellemoesten/DetArabiskelInitiativBilateralt/>

fra den, der beskrives i denne bog. Idéen om, at ikke-vestlige folk bør indføre vestlige værdier, institutioner og vestlig kultur, er umoralsk på grund af de tiltag, det ville kræve. Den næsten universelle rækkevidde af europæisk magt i det sene 19. århundrede og USA's globale dominans i det sene 20. århundrede udbredte meget af den vestlige civilisation til hele verden. Men den europæiske 'globalisme' eksisterer ikke længere. Den amerikanske hegemoni er på retur, om ikke andet så fordi det ikke længere er nødvendigt for at beskytte USA mod en trussel som fra Sovjetunionen under den kolde krig. Kultur følger magt, som jeg har vist. Hvis ikke-vestlige samfund igen skal blive rundet af vestlig kultur, vil det kun kunne ske som følge af udvidelse, indsættelse og som resultat af vestlig magt. Imperialisme er den logiske konsekvens af universalisme".

Og Huntington fortsætter: "Vestlig universalisme er farlig for verden, fordi den kan føre til en stor krig mellem civilisationernes kernestater, og den er farlig for Vesten, fordi den kan føre til Vestens nederlag"²⁶. Skal den vestlige civilisation bevares i en tid, hvor "Vestens magt er på retur", er det ifølge Huntington "i USA's og de europæiske landes interesse" vigtigst at forstå, "at Vestens indblanding i andre civilisationers anliggender sandsynligvis er den absolut farligste kilde til ustabilitet og globale konflikter i en verden, som består af flere civilisationer."²⁷

Skal en civilisationskonflikt undgås, er det således altafgørende nødvendigt for Huntington, at kultur, religion og værdier så vidt muligt afsondres fra det globale politiske magtspil. Culture Matters,²⁸ og derfor skal betydningen af Culture reduceres mest muligt i det internationale magtspil. Det var præcist det, der skete under den europæiske orden i perioden fra Den Vestfalske Fred i 1648, hvor magtbalancen mellem suveræne stater lagde låg på kulturelle konflikter indtil denne orden brød sammen med første verdenskrig. I det 20. århundrede var det terrorbalancen i den bipolære orden, som lagde dette låg.²⁹ Huntingtons frygt, og det er det hans bog handler om, var, at afviklingen af den bipolære orden under den kolde krig ville åbne en Pandoras æske af kulturelle konflikter, der kunne udarte til en civilisationskonflikt. I sin bog lancerer Huntington begrebet brudlinjekrige som betegnelse for krige, der udkæmpes på religiøst eller kulturelt grundlag, og han viser, hvordan disse har en tendens til at brede sig langt over ud over de regioner, de udspiller sig i, herunder også til diasporaen, dvs. indvandesamfund langt borte fra moderlandene.³⁰ Det er akkurat derfor, at han advarer om, at sådanne brudlinjekrige kan føre til en stor civilisationskrig. Desværre synes frygten

(26) Huntington, op.cit. s. 429f

(27) Ibid. s. 432

(28) Huntington var medredaktør på en bog med denne titel, Samuel P. Huntington & Lawrence E. Harrison: Culture Matters – How Values Shape Human Progress (New York: BasicBooks 2001)

(29) Se længere analyse i Lars Erslev Andersen: "I frihedens navn – krigen mod terror som den retfærdige krigs genkomst" i Carsten Selch Jensen: Retfærdig krig. Om legitimeringer af krig og voldsudøvelse i historien (Odense: Syddansk Universitetsforlag 2006)

(30) Huntington, op.cit. s. 352

for denne situation godt i gang med at blive virkelighed i det 21. århundrede. I Huntingtons perspektiv har Bush-regeringens nationale sikkerhedsstrategi efter terrorangrebene 2001 og den danske offensive udenrigs- og sikkerhedspolitik gjort mere for at fremme civilisationskonflikten end for at begrænse den.

Danmark mellem kulturkamp og politisk realisme

I sin bog foreslår Huntington en alternativ strategi.³¹ Helt enkelt kan den fremstilles som et forslag om at gentage den europæiske orden, men i et globalt perspektiv og ikke som en magtbalance mellem stater, men som en balance mellem regioner. Altså en slags realistisk sikkerhedspolitik på globalt plan, hvor hver region - eller civilisation, som Huntington benævner det med et noget omdiskuteret begreb - har fundet sin egen balance mellem småstater og stormagter. De sidste, kernestaterne, må repræsenteres i et reformeret FN. Med andre ord er Huntingtons løsningsforslag realistisk sikkerhedspolitik baseret på multilateralisme, hvor regionerne - eller civilisationerne - passer deres egne anliggender og i et reformeret FN arbejder sammen om at bekæmpe og begrænse konflikter og krige med henblik på at minimere risikoen for civilisationernes sammenstød. Huntingtons argument kunne lyde som multikulturalisme og som et forsvar for kulturrelativisme, hvor hver civilisation sætter sine egne standarder. Det er imidlertid ikke pointen. Som konservativ tænker og stærk fortaler for nødvendigheden af, at USA værner om sin nationale identitet, som Huntington advarer om er alvorlig truet, ikke fra muslimer, men fra spansktalende indvandrere fra Sydamerika, tager han stærkt afstand fra begrebet multikulturalisme. Med national identitet mener Huntington de grundværdier, som den amerikanske union blev bygget på efter uafhængigheden, og som sætter republikanisme, føderalisme, demokrati, markedsøkonomi og individets liberale frihedsrettigheder i højsædet. For at bevare og styrke dem mener Huntington helt i tråd med USA's Founding Fathers, at den bedste strategi er gennem føderalisme og integration at styrke dem indadtil i modsætning til ude i verden at søge efter monstre for at udrydde dem, som faderen til Monroe-doktrinen (1823), John Quincy Adams udtrykte det i 1821. Det er imidlertid ikke en accept af, at frihedsrettigheder undertrykkes og knægtes i andre regioner, men at den bedste vej til at udbrede liberale rettigheder i verden, som med Quincy Adams' ord ikke undergraver vores egen frihed, ville være multilateralt og internationalt samarbejde, først og fremmest i et reformeret FN.³²

Kunne Danmark spille en rolle i en sådan sikkerhedspolitisk strategi? Med Danmarks lange historie som småstat har landet stor erfaring i at træffe realistiske valg i udenrigs- og sikkerhedspolitikken og i at fremme sine interesser i multi-

(31) Ibid. s. s. 438ff

(32) Jf. Samuel P. Huntington: *Who Are We? The Challenges to America's National Identity* (New York: Simon & Schuster 2004). Uddrag af Quincy Adams tale fra 1821 samt en mere udbygget analyse findes i Lars Erslev Andersen: *Den Tabte Uskyld. Verdensorden-Værdikamp-Islamisme* (Odense: Syddansk Universitetsforlag 2006)

lateralt samarbejde og derfor vil Danmark både fint og klogt kunne spille sine sikkerhedspolitiske kort i en sådan strategi og måske oven i købet få mere plads til at fremme sine andre internationale mærkesager som grøn vækst og global klimapolitik. Mange af de gode initiativer i f.eks. Det Arabiske Initiativ ville måske også kunne nyde bedre fremme i en sådan multilateral tilgang. Det ville forudsætte, at Danmark i stedet for egenhændigt at påtage sig en reformation af den arabiske verden, i samarbejde med ligesindede nationer arbejder for en reformering af FN. Spørgsmålet om, hvorvidt Danmark vil ændre sin offensive udenrigspolitik fra sit dansk-amerikanske grundlag til i højere grad at være funderet i EU og FN, afgøres dog måske kun i mindre grad i København og i højere i Washington, hvor en ny præsident, Obama, der sammen med sin vicepræsident, Joe Biden, har været stærkt kritisk over for Bush-regeringens politik, nu skal til at udforme en ny amerikansk sikkerhedspolitik. En sikkerhedspolitik, der næppe vil fundere sig på samme filosofiske grundlag som sin forgængers. Alene af denne grund er tiden nok inde til at genoverveje dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik, herunder Mellempolitikken. Denne pointe synes Udenrigsministeriet at være helt enig i, hvis forlydender om, at der arbejdes på højtryk for at få et hurtigt møde i stand mellem Anders Fogh Rasmussen og præsident Obama, står til troende.³³

(33) David Trads: "Fogh satser på møde med Barack Obama", Berlingske Tidende, 17. januar 2009. Til artiklen udtaler en "topdiplomat": "Fogh skal hurtigt møde Obama for at vise, at statsministeren ikke har belastet danske interesser fremover på grund af sit unikke forhold til Bush. Hvis Fogh får svært ved at få et hurtigt møde, vil det både belaste statsministerens pondus op til klimatopmødet og naturligvis svække ham i en dansk indenrigspolitisk virkelighed"

Redaktionen af dette brief blev afsluttet 18. januar 2009. Efter endt redaktion er jeg blevet opmærksom på et interessant studie, der behandler samme problematik, som nærværende brief: Hans Mouritzen: "Denmark's Super Atlanticism", *Journal of Transatlantic Studies*, 5 (2), 155-167